

a párhúságért mindent áldozott...” S hogy a földi pályáját nagyváradi főjegyzőként bevégző öreg áruháznak mennyire vérévé vált a félrevezetés és a misztifikáció, azt a helyi lapban megjelent nekrológ bizonyíthatja, amelyben Wargha tán legproblematisabb tíz esztendejéről ez a – nyilván még saját terjesztésű – valótlanítás volt olvasható: „*mely idő alatt, több nagy ház megbízásából, utazásokat tett India és Chinába*”. Az idős férfi egyébiránt még a kiegyezést követően, immár Nagyváradon rezideálva is tovább folytatta sajtólevelezésnek álcázott informatori működését, s a leépítéstől amúgy okkal rettegvé imígyen kérlete leveleinek címzettjét, „*Carl*”-t: „*Szeretetem irántad nem mai keletű. Húsz egész éven át bizonyított már veszélyek, önfeláldozásra való készség közepette. [...] a Ház ura nem volna hajlandó nyomorult helyzetemre tekintettel lenni? Közbenjárásod bizonyosan nem maradna meddő. A Te örökké hű Adolfod.*”

A mikrotörténet egyik alapfelismerése, hogy a deviáns életpályák, a törvénnyel összeütközésbe került hajdanvolt alakok sorsának kikutatása szélesebb és mélyebb betekintést kínál a történelem számára a múlt adott korszakába. Hiszen az ilyen – forrásértékű iratokkal gazdagabban ellátott – példák a normaszegések esetein keresztül feltárják magát az uralkodott normarendszert is, s egyúttal a korabeli valóság olyan részleteibe is bepillantást engednek, amelyek egyébként váltig homályban maradnának. Ha Deák Ágnes mintaszerű kutatómunkáját ebből a közelítésből vizsgálánánk, úgy olyan adalékok felbukkanását kell láttatoznunk, mint amilyen például a gyanú és a köztisztelet, de legalábbis a társaséleti aktivitás meglepő egymásmellettisége vagy mondjuk az eszményképtől (jelen esetben Kossuth Lajostól) való, többé-kevésbé kényszerű eltávolodás szublimáló gesztusrendszere. De legalább ennyire érdekes, ha talán nem is reveláló az 1849-es bukást követő szervezkedések véresen komolytalan s egyúttal félreismerhetetlenül pszichotikus jellege, amely még Kossuthot is ilyen állásfoglalásokra ragadta: „*Magamban csak magamban koncentrálok minden szálakat, mert hogy én meg nem csalom e nemzetet: hogy sem Monk, sem Napoleon, sem Görgey nem leszek, azt tudom, de más szívembe nem látok. Azért magam fogom a sereget vezetni; magam végzem a kormányzói és fővezéri kötelességeket, míg a haza megleszen mentve...*”

László Ferenc

FÉLELEM A VALÓSÁGTÓL

Barna Dávid: Egy magyar regény
Libri, 2011. 170 oldal, 1990 Ft

Barna Dávid első regénye Móricz Zsigmondról szól: ennek a látszólag helytálló mondatnak nagyjából mindegyik szava problémás. A (kis)regény, úgy tűnik, nem Barna Dávidé; a kritikások között legalábbis a könyv megjelenése után azonnal konszenzus született arról, hogy az ismeretlen és rejtőzködő alak nem is létezik, egy saját nevé is publikáló szerző álnevéről van csupán szó – ezt pedig, Papp Sándor Zsigmond által idézett szavai szerint legalábbis (HA KÉT ÉLETEM VOLNA. Népszabadság, 2011. február 1.), Barna Dávid maga is megerősítette. Ebből következően igen gyakran előkerülő érv: túl profi első kötetnek, kissé komikus is, hiszen eme logika alapján mondjuk a PRAE vagy A LÁTÓGATÓ vagy a SÁTÁNTANGÓ szerzői mind rutinosabb frók alteregói lehetnek volna csak. – Bár mindez ma, mikor a magyar íróknak több évtizede munkaköri kötelességük szinte álneves íráskiadása, önmagában véve nem is annyira izgalmas már talán.

De mi a helyzet Móricz Zsigmonddal, akinek neve ugyan csak egyetlen alkalommal fródik le a kötetben, azt a mondatot azonban, amelyekben igen, a könyv hátsó borítójára is kimásolták? Móriczról sokáig azt volt szokás elmondani, hogy ő a XX. századi magyar irodalom legnagyobb halottja, akit kifosztott és olvashatatlanná változtatott az idő; manapság pedig azt, hogy az ő életművének újraolvasási és újrapozicionálási kísérlete jelenleg az egyik legmarkánsabb irodalomtörténeti mozgolódás. Akár azt mondhatnánk tehát, hogy Barna Dávid regénye természetes része annak a folyamatnak, amelynek során Móricz lassan újra beúszik látóterünkbe – a képet azonban komplikálja, hogy a szerző könyve első oldalán elnézést kér, amiért regényt, nem pedig történeti munkát írt, majd története szereplőit és történéseit egyaránt a képzelet szülötteinek nevezi. Hiába egy Móricz Zsigmond nevű író tehát a regény főszereplője, aki 1936 szeptemberében ebben a szövegben is megismerkedik a Ferenc József hídon egy öngyilkosságra készülő lánnyal, akit később örökre is fogad – ez a Móricz, köti lelünkre a kis előszó, nem az a Móricz, a lány

pedig nem Litkei Erzsébet; és valóban, itt őt Katinak hívják.

Mégis, amikor ugyanitt azt írja, a regényt „*helyenként valós dokumentumok ihlették*”, az a szöveget végigolvasva meglehetősen alulfogalmazásnak tűnhet: a 78. oldalon olvasható levél például Móricz első felesége, Holics Janka búcsúlevelének csaknem szó szerinti átvétele (a *csaknem* sajátos módon minimális stilizálást és egy értelemzavaró vesszőhiányt jelent). Ha összevetjük a regényt Hamar Péternek a Móricz–Csibe kapcsolatról szóló, a fellelhető forrásokat összegyűjtő, néhány éve megjelent könyvével (MÓRICZ ZSIGMOND UTOLSÓ SZERELME), nem csak az derül ki világosan, hogy az Barna Dávidnak is elsődrendű fontosságú forrása volt, de az is, hogyan működött ez az *ihletés*. Barna átvész a naplóból és visszaemlékezésekből számos eseményt és körülményt (ha Móricz szeretkezés után szappan nélkül mosdik, a regényben is szappan nélkül mosdik [23.], ha átalussza az újszászi vonatatlakozást, a regényben is azt alussza át [97.], ha Csibe borsólevest főz a családi ebédre, a regénybeli Kati is borsólevest főz [75.]), és beépíti az elbeszélői szólamba azok számos jellegzetes szófordulatát (*kétségbeesítő* fehérnemű [21.], *felméretes* hálóing [93.], „*Férfi nőhöz nem nyúlhat büntetlenül.*” [25.]) – egyáltalán: alig is van olyan epizódja Móricz és Kati regénybeli történetének, amelynek ne találhatnánk meg az előképét Hamar könyvében; bizonyos momentumokat azonban meg is változtat, az így összegyűlt anyagot pedig már nyilvánvaló önkényességgel szelektálja és kombinálja. Ez az elmosódó határ saját és átvétel, valós és fiktív között önmagában véve sincs minden elméleti érdekesség híján – a legfontosabb azonban mindennek pragmatikus következménye: hogy a szöveg egyszerre hívja fel az olvasót művön kívüli ismereteinek importálására, és tiltja el ugyanattól. De még talán ez sem lenne igazán érdekes, ha az EGY MAGYAR REGÉNY nem hagyáná kifejezetten nyomozásra ösztönző tanácsatlanságban olvasóját.

A Móricz és Kati kapcsolatát elindító hídi találkozásról a regény második fejezetében olvashatunk – ezt azonban egy egészen más modalitású első előzi meg. Ebben a rövid, mindössze hatoldalas szövegrészben a regény magát meg nem nevező elbeszélője foglalja össze saját és családja történetét: a holokausztot részben túlélő, részben annak áldozatául eső nagyszülőkkel,

asszimilálódó, kispolgári „*ízletlenségben és ízléstelenségben*” élő szülőkkel, a vallást és a nyelvet újratanoló, majd végül Izraelbe költöző gyerekekkel találkozunk. Paradigmatikus történet – ám alig is válik többé, mint a paradigma illusztrációja. Azt, hogy az alakokat csak sietősen, egyegy jelzővel vagy anekdotával egyéníti, akár a terjedelemre vonatkozó formadöntés további magyarázatra nem szoruló következményének is tekinthetünk – ám a helyzet a valóságban jóval ellentmondásosabb. Az egyik legmeghatározóbb történésről, a báty kivándorlásáról például ezt olvashatjuk: „*Fizikusnak tanult. Nem szerette. Bukdácsolt. A sapkáját az órákon sem volt hajlandó levenni. A kilencvenes évek végén azért ez még furcsaságnak számított. Nem voltak barátai a karon. Akkoriban még lehetett cigizni az egyetemi folyosókon. A barátommal, életem első szerelmével, aki másfél évvel volt idősebb nálam, gyakran bementem a bölcsészkar előadásaira az utolsó pesti évemben. A kipát a pesti utcán azért a bátyám is túlzásnak tartotta, csak a zsinagógában tettik föl. | Másodévesen eldöntötte, elég volt. Kivándorol.*” (12–13.) Az olvasó kap egy halom információt, ám ezek relevanciája és okozati összefüggése egyaránt homályban marad: vajon a sapkaviselést a szöveg a barátok hiányának okaként tételezi? Ha igen, az egyik, a meghatározó vagy éppen az egyetlen okaként vajon? Vagy ellenkezőleg: a kapcsolatok hiányának kompenzálásaként kell tekintenünk a disszimilációs életstratégiára? Van-e kapcsolat ezek és a bukdácsolás között? Egyáltalán: miért tanult épp fizikát, ha nem szerette? Pontosan miből lett elege: a fizika szakból? Hogy nincsenek barátai? Hogy valamiért (miért?) túlzásnak tartotta a kipáját hordani? És mindeme válaszok helyett miért értesülünk inkább az egyetemi dohányzás helyzetéről? Az elbeszélő által elmondott történet így azután elég nehezen átélhető – és ráadásul az ő személye is problématis. „*a magyar fővárosból érkezők számára Nyugat-Jeruzsálemben és Tel-Avivban a nagy élmény a szolidaritás. Pesti mércével egyszerűen elképzelhetetlen figyelemmel reagálnak ott egymás közeledésére a vadidegenek is, persze közös a külső fenyegetettség. Onnan nézve viszont itt nincs semmi közös*” (10.) – olvashatjuk tőle, mindössze egyetlen oldallal e másik, aligha a társadalmi szolidaritás mintapéldányaként idézhető mondat után: „*Két részeg cigány egymásnak ment a Népszínház utcán egy luvnya miatt.*” (9.) Ezek után könnyen lehet parodisztikusnak látni ezt a figurát vagy egyszerűen

csak reflektálatlannak – megbízható elbeszélőnek tartani viszont alighanem nehezebben.

Amikor pedig végére érünk e hat oldalnak, hirtelen és minden magyarázat nélkül veszi kezdetét Móricz Zsigmond története. A két, látszatra (a Móricz Zsigmond körtéren kívül legalábbis) minden összefüggés nélkül való történetszál felvetése termékeny feszültséget teremt – a felkeltett elvárásokat azonban a szöveg nem iparkodik kielégíteni. A továbbiakban ugyanis látszólag nincs két szál, kizárólag Móricz és Kati töredékekből felépülő, harmadik személyben elmesélt története, melynek jeleneit a dátummal jelzett fejezetekben hol napok, hol pedig évek választják el egymástól. Ám az elbeszélő szólama mégsem tűnik el nyom nélkül, időről időre beékelődő anakronisztikus szövegrészek képeben tör felszínre. Ezeknek a részleteknek azonban lehetetlen általánosságban leírni a főszöveghez való viszonyát, sőt, mintha éppenséggel a lehetséges relációk szisztematikus sorra vételével kísérletezne a regény. Néhol okozati összefüggésbe hozza a két szintet (mint mikor Móricz orgazmusa a fukusimai katasztrófa előidézőjévé válik), máshol csupán asszociációs kapcsolat van közöttük (mint mikor egy poros útról eszébe jut Barthes megjegyzése egy poros útról a VILÁGOSKAMRÁ-ban vagy Móriczék kolozsvári utazásáról saját kolozsvári élményei), néhol metaleptikusan belépnek a jövőbeli tényezők az elbeszélő térbe (mint mikor Kati egy idézetből felismerhető Houellebecq-regényt olvas), megint máshol pedig teljesen szervesen kapcsolódó részeket iktat be (mint mikor a mesélést felfüggesztve beszámol róla, hogy épp akkor halott a rádióban Oszama bin Laden haláláról).

Ezeknek a különféle technikáknak a közös hatása mindenesetre az, hogy újra és újra tudatosítják a Móriczról szóló narratíva beágyazott voltát, ezáltal pedig folyamatosan emlékeztetnek a szöveg szövegszerűségére és az elbeszélő jelenlétére – az egyik tehát ilyen módon szubtilisabban ugyan, de mégiscsak mindkét szál végigvonul az egész regényen. Az olvasásnak így megkerülhetetlen problémájává válik e két szál metszéspontjának megtalálása, vagyis annak rekonstruálása, mi motiválja az elbeszélőt a beágyazott történet elmondására. A szöveg azonban kevés segítséget nyújt az olvasónak: indítatásairól az elbeszélő végig nem nyilatkozik, metszéspontból pedig van ugyan három is, azok

motiváló ereje azonban mind kétséges. Szó esik egy dedikált RÓZSA SÁNDOR-kötetről, mely az elbeszélő kolozsvári nagymamájáé volt, és az unokájának szánta, ez pedig mintha a nagymama magyar identitásának jelképévé emelné ezt a könyvet – amelynek azonban éppen nincs igazán köze a Móricz–Kati (Csibe) kapcsolathoz, és megírásáról nem is tudunk meg semmit. Más hol egy fokozhatatlanul groteszk gondolatmenetet olvashatunk arról, volt-e vajon összefüggés aközött, hogy az elbeszélő bátyjának kiskorában a *Volt egy török Mehemed* kezdetű Móricz-versike volt a kedvence, és hogy halálát egy palesztin öngyilkos merénylő okozta – ezt az összefüggést csak egy egészen radikális sorsfel fogás tehetné plauzibilissé, a szöveg azonban nem dolgoz ki ilyesmit. A regény végén pedig, ahol leginkább a végső megfajtást várnánk, ehelyett egy őz és egy unikornis látomásos párbeszédét találjuk. Ennek hiába van előzménye a szövegben egy másik, részben hasonló szimbólumokkal operáló vízió képeben, ezek a szövegben belül megragadható módon semmire sem vonatkoznak, így együtt válnak hermetikusságukban megfajthatatlannak. Vagy pontosabban inkább az értelmezést aluldetermináló kiindulóponttá, hiszen az előbbiben leírt pusztulásvízió a világháború kontextusában természetesen sokféleképpen aktualizálható; és ha az olvasó éppenséggel tudja, hogy Litkei Erzsébet és akkori férje hamis papírokat gyártottak, és ezekkel többeket kimentettek a gettóból, és ráadásul még azt is, hogy férjétől való gyerekeivel 1944 végén elvetélt, akkor erre – a regény világában persze többszörösen kétséges relevanciájú – információra építkezve már könnyen rekonstruálhat egy konzisztens történetet.

És úgy tűnik, a regény általános stratégiája is az olvasó dolgoztatása. Egy ponton kiderül például, hogy az elbeszélő meglátogatta Rózsa Sándor sírját – majd megjegyzi, hogy az ekkor nála lévő újságban a huszonkilenc palesztint megölő Baruch Goldsteinről is szerepelt egy cikk. Ebben az utalásban egy nagyszabású esszé csírája rejlik: e két személy egymás mellé helyezése számos tanulsággal szolgálhatna a XIX. és XX. századi, illetve a magyar és az izraeli nacionalizmus és terrorizmus összefüggéseiről, hasonlóságairól és különbségeiről – melyekből a regény maga azonban egyet sem von le. És ugyanígy nem válik világosabbá az olvasás során

például a regény attitűdje a magyar–zsidó rokonságnak-sorszazonosságának már a mottó (Ady A SZÉTSZÓRÓDÁS ELŐTT című versének részlete) által felvetett, majd vissza-visszatérő (az Ady-vers más sorainak a szövegbe montírozása [105.], a némelyek által a *sólyom* szóval hírbe hozott *Hierosolyma* emlegetése [108.], „*Isten második választott népe, haldoklik rettentő, nagy fiad!*” [145.]) motívumával kapcsolatban: ironia ez vagy állítás? Az azonban, hogy mindebből valódi nyitottság válhatna, éppen a regény szerkezete miatt igencsak kétséges, hiszen az elbeszélő jelenléte olyan erős és személyes, hogy az olvasó csak két dolgot tehet: vagy feltételezi, hogy a regény elbeszélője valóban maga sem tudja, miért is kezdett bele ebbe a projektbe, vagy pedig rejtvényfejtő felszerelését elővéve addig küzd, amíg kitalálja az elhallgatott információt. Az első lehetőség persze a blöffig természetellenes, legfeljebb egy ÉN ÉS MÓRICZ című képzeletbeli pályázat kinnal kiszenvedett pályaműve esetében képzelhető el, de amennyire az tudható, nem erről van szó. Az olvasó tehát jobb híján a második utat kénytelen választani, és ha explicit önértelmezések nem vezették nyomra, azt megvizsgálja, milyen tanulsággal szolgál a Móriczról elmondott történet.

Az, hogy valaki regényírásra alkalmas anyagot látott Móricz és Csibe afférjában, aligha meglepő: ahogy az ma már izgalmas tanulmányokból is tudható Szilágyi Zsófiától (lásd elősorsban: CSIBE ÉS APUKA, A TOVÁBBÉLŐ MÓRICZ kötetben) vagy éppen Hamar Pétertől, a XX. századi magyar irodalomtörténet egyik legmegfoghatatlanabb kapcsolata ez, amelyben a résztvevők önmagukat és környezetüket gyakran zavarba és kétségbe ejtő rögzíthetetlenséggel, gyors egymásutánban vagy változatos együttállásokban csúsztatták a társadalmilag megnevezhető szerepek között: kuncsaft–prostituált, szerető–szerető, író–műza, szociográfus–adatközlő, főnök–beosztott, apa–gyermek. Ráadásul igazi posztmodern izgalmakat rejtő téma ez, hiszen e kapcsolatból kívülről csak a szerepjátás és a botrány látszott, belső rajza viszont csak Móricz bőségesen készített feljegyzései interpretálásával készíthető el – Hamar Péter könyvének központi tézise (Csibe gyermekének, aki még a „hídi találkozás” előtt született, Móricz volt az apja) is egy zaklatott és első ránézésre érthetetlen, például meghatározhatatlan alanyú

mondatok sorjáztató naplóbejegyzés radikális értelmezésén alapszik. Barna Dávid figyelmét azonban minden eddig látott posztmodern hajlandósága ellenére sem ez a probléma foglalkoztatja, sőt: amilyen gyakran tudatosítja a szöveg a történet függését az elbeszélő általi megalkotástól, annyira kevésbé látszik érdekelni a Móricz-történet közvetítettsége – tényként veszi át például a Hamar által rekonstruált történetet Móricz és Csibe nulladik találkozásáról.

Ennek oka azonban természetesen nem a forrásnak való alárendelődés naivitása, hiszen más tényeket bátran megváltoztat – elég csak a hídi találkozás Hamarnál és itt olvasható változatát összevetni, hogy ennek ténye és tendenciája nyilvánvalóvá váljon. Miközben a forrás nyilvánvalóan a Hamar által összegyűjtött korpusz (onnan kerül át a már idézett kétségbeejtő fehérmű, a szappan nélküli mosdás, de Kati paradicsomfőzés közben történt balesete és kiszedetlen szemöldöke is), Barna törli Móricz személyiségének intellektuális és reflektív rétegét. „*Én egy zuhlott s kétségbeesett lelkiállapotban jöttem ide, s a kéjt akartam kipróbálni, a fiatal test hatását, hogy alvó idegeimre hat-e? Másfelől rettetett a betegség fertőzése. De egyúttal egy furcsa öngyilkos elszántság volt bennem, hogy nekem magamat fel kell áldoznom: bűnözni kell. Bűnbe kell esnem, csak azazal vehetek véget ennek a rettenetes csüggedségnek, amiben vagyok, jöjjön hát a halál. Talán akkor eljön a feltámadás, így, vállalva minden felelősséget, még azt sem kérdezve meg, hogy nem beteg-e, s azt sem, hogy akarja-e? Nem inkább lenne valamit, vagy aludnék, hiszen semmi nyoma nem volt benne a kéj vágyának, elfogadtam, s örömmel hajtottam végre a hőstettel*” – olvashatjuk Móriczról. „– Mennyit akarsz? – kérdezte tőle a férfi. Úgy nézte, a lány hezitál, hogy megsértődjön-e. De inkább csak előrehajtotta a fejét, és mélyen hallgatott. | Erre meg a kalapos úr szégyellte el magát. De győzött benne a kan” (19.) – egyszerűsíti le a helyzetet Barna. És ebben a szellemben dolgozik tovább. A férfi mindkét szövegben megkérdezi a lánytól, nem akar-e megfürödni: Móricz leírásában a szállodába érkezésük után, szex előtt, érezhető zavarban; Barnánál a megérkezést követően azonnal megett aktus után, a következő előtt. Móricznál Csibe (az egyszeri) szex után, későbbi irodalmi fontosságát megelőlegezőn „*mizserált, csacsogott, fickándozott a kis elméje*”, Barnánál azon-

nal, szó nélkül elalszik. És kapcsolatuk ebben a regényben csaknem szólanul is folytatódik. Néhány veszekedést leszámítva: „– *Mit vársz most tőlem? – szólalt meg ingerülten. – Én keressek neked férjet? Vagy mit akarsz? | Kati elpirult. | – Keresgélj te magadtól is, tudom én azt jól. | – Apuka csak ne gyanúsítgasson engem! Semmi oka rá! | – Angyalom, ha hülyének néznek, azt nagyon nem szeretem – felelte rezignáltan a férfi*” (107.) – csinál primitív féltékeny férjet abból a Móriczból, aki valóban keresett Csibének férjet, és vendégségbe hívta a férjjelöltjeit – még ha eközben nem szűnt is meg a szexuális kapcsolat közöttük. Ha az olvasó a leegyszerűsítések és változtatások nyomán szeretné is elfelejteni az irodalomtörténeti Móriczot, egészen mégsem teheti, hiszen azt a mondatot, hogy „*Én a világot tévesztettem meg általad!*” (39.), csak őt is figyelembe véve értelmezheti, hiszen a regényben sehol máshol nincs szó Kati-novellákról vagy bármi más egyébről. A végeredmény újra és újra ez az igencsak problematikus cikázás a regényen kívüli és belüli Móricz között, melyet az tesz elkerülhetetlenné, hogy a szövegnek jóformán nincs világa, minimális és esetleges információkat találunk a szereplők társadalmi pozíciójáról, jellemrajzuk – ahogy azt Miklya Anna kritikája (BEMUTATKOZÓ KÉZFOGÁS, litera.hu) is megjegyzi – rekonstruálhatatlan, életük eseményei (még az olyan hangsúlyosnak tűnők, mint Kati világháborús szerepvállalása is) a szöveg alapján csupán konstataálhatók, ám nem megmagyarázhatók. Így azután a rövid epizódok közötti űr kitölthetetlennek látszik a regényen belül maradva.

Ezekről az epizódokról ugyanis magasabb szövegszerveződési szinten nagyjából ugyanaz mondható el, mint a báty emigrálását leíró mondatokról: a ténybeli és oksági közlések hiánya egyfelől, nehezen belátható szerepű információk másfelől – míg számtalan kérdés megválaszolhatatlan vagy árnyalatlan marad, a regény terjedelmének tizedét kitevő terjedelemben olvashatunk Petinek, Móricz és Kati gyerekének szállodai és pályaudvari élményeiről, máshol pedig Móricz, illetve lánya, Zsóka önkielégítéseiről. E két példa ezen epizódok két legkönynyebben megragadható csoportjának reprezentánsa: előbbi esetében a szöveg semmilyen más összefüggés kiépítésével nem segít eloszlatni a gyanút, hogy a szerző egyszerűen nem bírt ellenállni e történet jó novellaanyagának látszó

elbeszélésére a Hamar-könyvben; utóbbi azonban már a regény legsajátabb törekvéseinek nyoma. A szöveg ugyanis észrevehetően a testek síkjára vetítve igyekszik elmesélni történetét, így azután nem csak a szereplők szexuális tevékenységeiről, de vizeletükről is gyakran olvashatunk. Nem restitúció ez azonban, hanem redukció: a regény legátfogóbb poétikai mőlete, mely az eddig említett hiányosságokat megmagyarázni látszik, a szereplők testi létezésének izolálására irányuló kísérlet, ami azonban sajátos módon nemcsak a leírás módját, hanem tárgyát is alapvetően meghatározza. Az alapszövegek transzformációját nyomon követve világosan látható, hogy a személyiség más aspektusaival való összefüggések felszámolásával hogyan válik itt a problematikus és reflektált szexualitású Móricz primitív szexgéppé – a szöveg szexjelenetei pedig ennél fogva tét nélküli pornográfiává. – Hiába veszi tehát elő Móricz alakját, az írótól, akinek életművében éppen a testi létezés, a személyes kapcsolatok és a társadalmi struktúrák közötti viszonyok módszeres vizsgálata jelenti az egyik legizgalmasabb felfedezésre váró területet, nem sokat tanult. (Bárány Tibor kritikája a 169. oldalon található, A MINDENNAPIT MA című regény 81. oldaláról származó jelöletlen idézet nyomán Lanczkor Gáborral azonosítja a szerzőt – ez vagy igaz, vagy sem, ám a leírásnak a testi felszínre redukálásában mindenesetre közeli rokon e két szöveg.)

Végső soron tehát mintha a magyar próza tágan értelmezett jelenének meghatározó tendenciái találkoznának össze ebben a regényben: egyszerre folytatja a posztmodern szövegmontázs és metafikció, illetve a test problematizálásának régebben jelen lévő hagyományát, és csatlakozik ahhoz az újabb, az APÁM HELYETT nyomán megkerülhetetlenné vált felfogáshoz, amely az irodalmat az emlékezés kötelességében gyökerező identitásunk terepének tekinti. Ami azonban létrejön, az a szintézishez hasonlít a legkevésbé: a fenti törekvések olyan módon valósulnak meg itt, hogy végeredményben kölcsönösen ellehetetlenítik vagy kikezdi egymást. Arról, hogyan akadályozza meg a regény személyes-vallomások alapstruktúrája a mű nyitottá válását, bőven volt szó; a testről való redukált beszéd pedig előbb a biológiai determinizmus kényelmetlen terepére vezeti az eltitkolt betegségként lappangó zsidóságáról író elbeszélőt,

majd szembeötlően elégtelennek bizonyul, amikor a nagymama RÓZSA SÁNDOR-kötetben manifesztálódó kulturális identitása is képbe kerül.

A legalapvetőbb problémát azonban a regénynek a posztmodernről örökölt antirealizmusa okozza – ez a probléma pedig a magyar próza(kritika) egyik legaktuálisabb dilemmáját exponálja. A realizmustól való ódzkodás szemmel láthatólag a kortárs irodalom egyik legszélesebb körű konszenzusát jelenti, aminek éppúgy forrását jelentik a referenciával kapcsolatos irodalomelméleti kétségek mint a rendszerváltás előtti időszak „realizmusának” stigmatizáló hatása. Miközben azonban a magyar irodalom sikeresen vívta meg szabadságharcát a realizmus néven szorgalmazott ideologikus konstruktum ellen, mintha kissé meglepődkezett volna arról, hogy a legfőbb gond éppenséggel annak valóságsszegénységével volt, és általában: hogy a valóság, a (mikro)történeti tények provokációja az ideologikus nagy elbeszélések kiépülésének leghatékonyabb ellenszerét is jelenti egyben. Ennek hatása jól látható Barna Dávid regényében is: itt a múltbeli történet talált szövegdarabok kizárólag a szerzői önkény által meghatározott transzformációját és kombinációját jelenti, mely láthatóan nem szorul rá a történeti források legitimáló erejére – és nem is ismeri el azokat, sőt, kíváncsiság sincs benne az emberi élet azokból megismerhető mechanizmusai iránt. Így azonban a történet nem lesz más, mint a szerző/elbeszélő meglehetősen szűkös és egyszerű, történeti-emlékezetpolitikai javaslatként hamis, antropológiai javaslatként sekélyes nemi és morális ideológiájának pusztá hordozója, a múltat nem rekonstruálva, hanem erőszakosan, ezúttal éppenséggel a múlt ellenében megkonstruálva, láthatatlanná téve vagy átírva minden olyan összefüggést, ami előzetes elképzeléseibe nem fér bele. Ez a rögeszmés történet pedig ráadásul egy olyan fiktív alak rögeszméje, aki önmagát közvetlenül kevéssé artikulálja, csak ezen a – gyorsan hiteltelenné váló – történeten keresztül próbálja magát megragadhatóvá tenni. Az elbeszélőt nem látjuk, a történetét nem hisszük el: a szöveg sehol sem érintkezik közös valóságunkkal, nincs tehát hol megvetni a lábunkat, hogy involválttá váljunk. Marad tehát a végére ennek az egészen radikális elidegenítő gesztussorozatnak a csodálata – vagy az unalom.

Lengyel Imre Zsolt

VILÁGKÉP ÉS TUDOMÁNY A XVII. SZÁZADBAN

Alexandre Koyré: Tanulmányok

a tudományos gondolkodás történetéről

Fordította Szigeti Csaba

L'Harmattan, Rezonőr, 2010. 378 oldal, 3200 Ft

A könyv nagy hiányt pótol Magyarországon, mert noha szerzője jelentős, kevéssé ismerjük. Ezért életének rövid bemutatásával kezdem.

Alexandre Koyré 1892-ben született az oroszországi Taganroghban. (A kötet hátlapján téves az 1882-es születési dátum.) 1908-ban Göttingenbe ment, ahol filozófiai és matematikai tanulmányokat folytatott. Ott olyan hírességek oktattak, mint Edmund Husserl, Adolf Reinach, David Hilbert, Felix Klein vagy Hermann Minkowski. Koyré ugyan jó viszonyban volt a Husserl családdal, de Husserl mégsem vállalta doktori témájának vezetését, így Párizsban folytatta tanulmányait. Itt többek között Victor Delbos, André Lalande, Léon Brunschvicg, François Picavet és Henri Bergson óráit hallgatta. Az I. világháborúban először a francia idegenlégióban, majd egy francia–orosz megállapodás nyomán az orosz hadseregnél szolgált. 1920-ban tért vissza Párizsba, ahol diplomáját 1922-ben szerezte meg az École Pratique des Hautes Études-ön (EPHE), s elkezdett tanítani is ott. 1929-ben doktorált. A II. világháború kitöréséig az EPHE-n való tanítást (ahol 1932-től az V. szekció igazgatója volt) a kairói egyetemen való vendégoktatás kedvéért többször is megszakította. Az 1930-as években került kapcsolatba Émile Meyersonnal és rajta keresztül a kor más filozófusaival és tudománytörténészeivel, akik közül a legjelentősebbek: Léon Brunschvicg, Lucien Lévy-Bruhl, Salomon Reinach, Hélène Metzger, Lucien Febvre. Később az USA-ba ment, hogy szervezze és támogassa a szabad Franciaországot. Itt a New School for Social Researchön tanított, továbbá részt vett a New York-i École Libre des Hautes Études megalapításában, amelynek első titkára lett. 1945-től visszatért Párizsba, de a chicagói, wisconsini és a Johns Hopkins egyetemeken élete végéig tanított. 1956-tól a Princetoni Institute for Advanced Study tagja lett. 1958-ban az EPHE kezdeményezésére és annak részeként megalapította, majd első igazgatója lett a Tudomány- és Tech-